NAŠA NARODNA UMJETNOST

KOLO. Seka sa gjerdanom.

SPLIT 1931
Narodna Tiskara „Novo Doba"

NAŠA NARODNA UMJETNOST

». . . trokutići, četvorinice, kolutići — kolutići, četvorinice, trokutići, sad urezani u drvu, sad utkani u sukno ili izvezeni u platno — eto to je uvijek ona ista monotona naša narodna umjetnost.«

Ovako sam čula često puta da mi vele naše gradske žene. Kod tih riječi sjetih se neke male djevojčice, koja listajući jednu omašnu muzičku knjigu, ugleda gusto ispisane crne kajde i uskliknu:

— Mama, zašto uvijek iste ove male crne kočijice?

— Dà, odakle to malo djevojče da znade kako skup tih malih crnih kočijica, za nju uvijek isto poredanih, stvaraju na bilo kojem glazbalu najrazličitije tonove, kako su one pune divnih harmonija, kako otkrivaju najdublje osjećaje, a njihovi zvukovi kako nam govore od srca k srcu.

I narodna umjetnost je za nas gradjane još uvijek samo skup tih crnih i gustih kajdica. Ali i onda kad počimamo da osjećamo njihovu ljepotu i kada joj se divimo, i onda još smo daleko da shvaćamo neiscrpivu raznolikost kojom su kroz stoljeća ti priprosti ljudi otkrivali svoju umjetnički nastrojenu dušu. Sve moguće nianse ljudskih osjećaja, bile one dočarane ljubavlju ili izazvane hrabrošću ili utučene bolju, svaka od njih našla je kroz vjekove svoj osebujni izražaj i govore ti živo slikovito i snažno kano kakova proljetna cvjetna njiva iza koje se krije sva tajanstvenost nedogledne prirode.

I što većom pažnjom zalaziš u taj labirint skrovitih njihovih duševnih izlijeva, osjećaš sve jače kako je mnogo živopisniji taj njihov govor nego bilo koji od naših živih ili mrtvih jezika. Naprosto ne vjeruješ da u ovom našem priprostom puku, u onim zabitnim potleušicama razasutim po planinama, u onom za nas tako jednoličnom životu može da bude takovih duševnih trzavica, koje njihovi bogodani umjetnici duboko osjete i svojim prirodjenim maštanjem simboliziraju i prenose u svoja umjetnička djela.

A jer u njihovom životu individualnost većinom iščezava pred zajednicom, to i u njihovom narodnom umijeću nema onih patetičnih individualnih zamaha, već je sve to sliveno u neku kolektivnu cjelinu, koja se našem primitivnom oku čini toliko jednoličnom. Radosti, slave, žalosti, okajanja i tugovanja, srčanosti i junaštva — sve to trepti iz onih šarenih ili tmastih boja, iz onih živahnih ili zagasitih, utkanica, iz onih zubčastih drvenih rezbarija.

Malo po malo, upoznavajući komad po komad, razlikujući šaru od šare, tkivo od tkiva, običaj od običaja, u tebi kao da se budi harmonija nekih novih neobjašnjenih tonova i sve življe i sve zamašitije se pletu i prepliću u tvojoj duši ti skladni zvuci, stvarajući u tebi tiho, nečujno istu onu pjesmu u kojoj nam neumrli Preradović pjeva:

»To je jezik roda moga«

Naš etnografski muzej

Cijela balkanska, pa prema tome i naša južno-slovenska narodna umjetnost drži se da se stvarala pod uticajem triju kultura: istočne, islamske i mediteranske. Ona se održala u svome izvornome stanju sve do danas najviše radi svojih teških historijskih prilika, pod kojim je naš narod zastao u svojem primitivnom stanju. A i nepristupačnost naših gora i pomanjkanje saobraćajnih veza doprinijelo je mnogo tome, da do danas nije doprlo do nas ono što najviše hara narodno umijeće, »mašina«, koja je kod zapadnih naroda, pogotovo u Engleskoj, sve do temelja opustošila. Naš je narod svakako jedan od onih rijetkih u Evropi kod koga su se njegove pučke tradicije uzdržale sve do danas. Pet etnografskih muzeja, oni u Beogradu, Zagrebu, Sarajevu, Ljubljani, i ovaj u Splitu, zavidno čuvaju te vunom, svilom i zlatom protkane starodrevne povelje, svjesni da u budućnosti samo one mogu da budu vjerno ogledalo onog života u narodu, koji postepeno sve to više iščezava.

Jedinstvenim se može nazvati naš etnografski muzej u Splitu stoga, što je u njemu sakupljena tolika raznolikost svakovrsnog bogatstva u relativno vrlo uskim granicama malene Dalmacije.

U njemu se čuva preko deset hiljada izvornih predmeta sabranih na žalost nakon što su strani agenti za godina i godina tajno se verali po našem kršu i našim gorama, te u inostranstvo izvažali na hiljade najskupocjenijih dragocijenosti.

Radi ograničenog prostora, a što je važnije radi pomanjkanja vlastite zgrade mnogi lijepi a možda i najljepši predmeti ne mogu da izidju na vidjelo, čekajući u svojim mračnim ladicama da im bude omogućen prikladan milieu, dostojan njihove vrijednosti.

Pregače

Izmedju tkanina u muzeju, od kojih se redaju veoma bogati primjerci većih i manjih sadaka, sa onim karakterističnim zvrkovima i sitnim mozaičnim vezom, umotvorom naših malih čobanica, najbogatija je kolekcija zagorskih vunenih pregača. Premećeš ih više od hiljade komada, a ne nalaziš jedne koja bi potpuno nalikovala drugoj. A i kako će to da bude, kad u svakoj od njih odvaja se kraj od kraja, odvaja se vjera od vjere, odvaja se svaki vremenski i značajniji dogadjaj seljačkog porodičnog života. Zajednička im je samo vuna, koju su im dala njihova stada i slikovite one šare, koje im je dalo planinsko njihovo bilje.

Za darovitu tkalju vele, da noć prije nego li će da započne rad, cijelu noć ne može da spava, a kad u zoru istom usne, tad joj se u snu pričini vez. Doduše ona svoje tkanje strogo drži prama predaji svoga kraja, ali ako je ona djevojka ili skora nevjesta, to živo i nemirno joj leti utka preko potke. Ne voli ni sitno ni tamno tkivo, već ono što govori jasno i otvoreno kao što joj se još jasan i cvatuć pričinja život okolo nje. Dočim žena udata naglo ublažuje taj prvi vrisak svoje mladosti, jer sirotica biće da predosjeća koliko je jada i nevolje čeka u tom tegotnom gorskom životu. Katkada utče i ona neke čudne niti, kao što joj je čudan možda novi osjećaj kad osjeti da nosi prvu radost pod srcem svojim. Al' gle, čemu onako zagasito i tamno tče mlada udovica, koja je nedavno onako prerano izgubila muža i prosiplje po njoj bijeli biser, simbol suza svojih. Kako li su ono boje tamne, a ipak vez reklo bi se nije tako smiren, štoviše, ži-

vahan je i u njemu otskače neka zavodljiva zelena šara — šara u kojoj ima nade... A poput tmurne sjene u sumraku miruju tmaste boje u oronule starice i uočiš li crtež iz blizine, razaznavaš kako je gust i zbijen, kao da je, u to sukno htjela da utče sve one davne i neizbrisive dogadjaje, e da bi ih gledala pred sobom onako kao što mi gledamo izblijedjele slike iz dalekih i dragih vremena.

Vez

Vez kod našega naroda je duboko simboličan. Stiliziran u stroge geometrijske oblike, na prvi pogled reklo bi se gotovo ukočen, a baš niji, nisu prividjenja bila iskrenija. Najbolji dokaz tome jesu ona pusta niji, nisu prividjenja bila iskrenja. Najbolj dokaz tome jesu ona pusta imena veza razasuta po košuljama i maramama, terlucima i sadàcima. Jedino neposrednost njihovog gledanja u prirodu mogla je da stvori sve one vodice, jabuke, krušćice, cvitiće, račiće, krilašca, popovke, kukeverače, prutak, pasamače, pera, žegarke, kukoljuše, mišje očice, zvrčiće, konjiće — a ko da ih sve nabroji!

Spomenula sam sva ova imena onako bez reda kako sam ih čula amo tamo, dok i u svim tim imenima ima stanoviti neki red, znade se kako iza koga koje dolazi, čim je povezano i što ima da znači. O tim njihovim značenjima, po kojima narodne umjetnice stiliziraju prirodu, najbolje sam se uvjerila jednom u Halapiću kod Glamoča gdje sam u nekom komšiluku naišla na divne starinske vezove. Osobito dvije žene ispaćene i istrudnjele imale su na svojim musavim košuljama vez sa klasičnim motivima. Žaleći što ne mogu da ponesem sobom ta dva primjerka od vrijednosti upitam kako je naziv svakom vezu.

— Ognjila — reče mi mladja.

— Zašto ognjila? — zapitam začudjeno.

— Ne vidiš kako kao oganj leti ovi crveni prut amo, a crni tamo. Zagledam se u taj stilizirani oganj i upitam drugu:

— A ovaj na tebi?

— Vučje stope, ovo što vidiš šire, a pandže ovo uže.

Ta čudna imena svrate moj pogled na njihove snježne planine i meni se pričini kao da i ja gledam poput njih u one poznate mi

udubljene trokutne stope vuka koji odnekle požudno vreba na njihova stada, ili rašepurene crne pandže surog orla koji hoće silom da im otme plijen. I kao što iznenada zvuk jedne melodije izmami ti suze, tako su i na mene neposredno djelovale te riječi Homerskog prividjenja.

Što je bilo u njima?

Nije li se u njima krila božanska ona iskra koja u stanovitim prilikama stvara umjetnike od imena, a zapretana, začahurena, tinja, tinja, gasne i nestaje je.

Ali tinjajući tako mirijada iskara, u zabiti i tišini kroz puste vjekove, stvarala se eto i stvorila naša — narodna umjetnost.

Nakit i oružje

Zar bi nakit naših mladih žena i djevojaka uzduž cijelog Primorja onako osvajao srca mladića, kad naši stari zlatari ne bi bili i naši prvi veliki pjesnici? Andrija Čubranović čiji jubilej četiristogodišnjice slavimo ove godine bio je i zlatar i pjesnik. Možda on više pjesnik nego zlatar, a drugi su bili više zlatari nego pjesnici, al uvijek umjetnici, jer samo tako možemo da shvatimo kako u onim titravim naušnicama i ogrlicama prepunim biserja, u onim drhtavim trepećalima mogle su onako ljupko da trepere filigranske niti, kao da svojim titrajima hoće da odadu nemirne kucaje mladih srdaca.

Nu ako je uzduž Primorja više dominiralo zrno bisera, to su male raznovrsne školjkice proverale se u naša zagorska sela i tamo sa srebrnim ili mjedenim pločicama na ogrlicam i na čelenci odavale jasnu sliku još iz onih prastarih vremena, kada je nakit pretstavljao današnji novac. A u onom preteškom »gjerdanu« u kome su ušivene »cvancike« i teški srebrni taliri sa isprsitim poprsjem Marije Terezije, taj se nakit gjerdana niti ikad para nit taliri vade, već to prelazi obično od majke na kćer, a kad pritisne nevolja, cijeli se taj bogati gjerdan izmjeni za utovljenog vola.

Ništa manje od nakita bogato su u srebru izradjene puške i handžari, narodno to oružje kojim su naši stari krvavo branili pedalj po pedalj zemlje svoje. Kroz vjekove su junački odbijali navale i najezde divljih i tudjih naroda toliko opjevane u našim narodnim

pjesmama. I kad se napokon mač u svojim bogatim koricama smirio, puška još uvijek svojom svečanom pucnjavom uveličava svaku od narodnih svetkovina ili navještava sa planine na planinu svaki od veselih dogadjaja u krugu pojedinih porodica.

Alati i glazbala

Za dugih zimskih večeri mladić sjedi uz ognjište i rovaši svoj domaći alat pa sve stvara i on poput djevojke što veze neke kukice i kolešca i trokutiće, katkada se zanese i osmjeli se da u širim plohama izrovaši i koju čovječju figuru ili na dršku gusala izdjela glavu ovna, goluba ili kunića sa strigavim ušima. Gle kako je lijepo izrovašio sebi »vodir«, koji će pun vode da pričvrsti o pas kada bude kositi travu. Ili majci izreskao lopar čim će kruh da u peć stavlja, dok djevojci preslicu, vreteno i motovilo o šta će svaku šaru vune napose da omota.

Ali ukrasiti gusle, svirale i diple, to mu je ipak najmiliji posao, jer što budu one ljepše i bolje, to će lakše s njima da razgovara sa vilama i gorskim vištacima. A iz tog razgovora stvarat će se one tugaljive i melodiozne pučke popjevke koje danas naši prvi glazbenici harmoniziraju u modernu glazbu i pronose ih diljem svjetskih pozornica.

Niko nije snažnije širom svijeta dokazao koliko je duša našeg naroda umjetnički nastrojena kao naš genijalni kipar Ivan Meštrović. A i on je kao mladićak uz nisko seljačko ognjište i svijetlo lojanice osjetio prve treptaje svog velikog umjetničkog duha. Oštro dlijeto i opora cjepanica dali su i njemu prvi poticaj stvaralačkom njegovom zamahu, koga on, prenijevši kasnije u glinu i kamen, pronio je i svijetom slavu imena našega.

Narodni običaji

Osim naše slikovite nošnje i osebujnih pribora seljačkog kućanstva, nešto što veoma zanima strani svijet u našim krajevima, to su narodni običaji. U etnografskom muzeju osobito privlači strance lijepi broj

umjetničkih slika naše slikarice Z o e B o r e l l i-A l a č e v i ć u kojima je uspjela da tako sugestivno prikaže nošnje, život i običaje naših seljaka.

Vjenčanje, porod, bolest i smrt, vračanja i junaštva — sve je to u našem narodu obavijeno aureolom tajanstvenosti, koja imade duboko značenje u duši pojedinca.

Mnogi od tih običaja i kod drugih naroda su bili isti, ali su tekom vremena nestali ili se još danas samo u bajkama djeci prepričavaju. Kod nas dosta je da zadješ u bilo koje selo pa da odmah naidješ, i ako ne više na prvobitne tragove tih običaja, a ono sigurno na simboličnost njihovu. Zadješ li pak u zagorska sela, možeš da budeš živim svjedokom te narodne tradicije, koja se u punoj mjeri očuvala.

Na slici vidimo kako za rana te male seoske curice, nakon što su se pred oltarom posestrimile počimaju već da gataju budućnost bacajući svoje opančiće niz stepenice, pak niz koliko stepenica padnu, toliko imade još da prodje godina do njihova vjenčanja. Ili se sakupile da tresu o ponoći Nove Godine stolnjak i napeto prisluškuju — jer — prvo muško ime što čuju, to je ime budućeg zaručnika.

Druge vragoljanke skrile se iza ugla kuće i pružile ruke mladiću neka po ruci izabere svoju buduću zaručnicu.

A kad se djevojka već zaručila i do malo će da bude mlada nevjesta, eh onda počimaju i prve brige. Osam dana prije vjenčanja okiti ona kabao za vodu, lijepo se preodjene te podje na vrelo. Time pokazuje kako počima da radi u muževljevoj kući.

Na sam pak dan vjenčanja kićena nevjestica vraća se sa svatovima u muževljevu kuću i prije nego li udje klekne i poljubi prg. Pokraj nje u tom času postave muško dijete u znak muškog poroda. Medjutim njena sekica kod kuće sjedi čvrsto na njezinoj škrinji i ne da da je djeveri odnesu dok kumovi i svatovi nisu napunili zdjelu s novcem.

Pun miroljubivosti je lijepi onaj običaj, kad drugi dan vjenčanja brat mužev i brat nevjeste lome nad njezinom glavom kolač u znak da će njihove dvije obitelji uvijek dijeliti kruh, a ispod nogu joj je sadak sa dva unakrst položena noža u znak da će ona budno čuvati, da im se u obitelji noževi nikad ne ukrste.

Ali ne samo veseli već i žalosni dogadjaji imaju svoje tužne običaje. Sakupile se oko odra žene narikače i gorke suze liju nad pokojni-

kom, dozivajući u pamet sve njegove duševne vrline, a i tjelesne ljepote ako je čeljade bilo još mlado. A u času kad se mrtvaca iz kuće iznosi, razbijaju od žalosti zemljano posudje, u znak prolaznosti zemaljskog ovog života.

Ništa pak jače nije se u narodu ukorijenilo što gatanja, vračanja i sujevjerje. Dijete leži u teškoj groznici a majka nosi njegovu košuljicu starome čarobnjaku. Čarobnjak užiže svijeću i izgovara neke tajanstvene riječi i trese košuljicom da izagne iz nje bolest. Gdje nema čarobnjaka mati vješa košuljicu na stablo, neka svježa duša stabla izliječi dušu bolesnog djeteta.

Po pleću ili lopatici ovna prorokuje se da li će bit rodna godina, hoće li biti bolesti, smrti ili poroda u obitelji. Najmističnije su pak predrasude o čadjavim komoštrama nad zadimljenim ognjištem. Bog učuvaj ako se one ljuljaju, jer će kuća sigurno upasti te godine u dug, a ne smije se njima ni da maše amo tamo, jer umirući iz te kuće neće moći svoju dušu u miru da ispusti. Pogotovo pak nikad ne valja ostaviti da ih liže plamen jer na onim crnim kolobarima sjedi možda koja osudjena duša pa ispašta svoju pokoru na njima umjesto u čistilištu.

Nu dok sva ova vračanja i gatanja imaju bezazleni značaj, nekad u prijašnja vremena, do koga je dopiralo još sredovječno mračnjaštvo, često se dogadjalo da bi mnogi bio nevin proganjan a katkada mu se i o životu radilo. Tako nam liječnik Hacquet koji je koncem 18. vjeka proživio 40 godina medju Slavenima a ponajviše u našim krajevima te u pojedinim mjestima i prakticirao u svom zvanju, priča vrlo fantastične stvari što su mu se u pogledu sujevjerja dogadjale. Spominje izmedju ostalog kako je bio odlučio da otvori neku vrst anatomske pozornice e da prosvijetli narod u higijenskom pogledu. Ali stanovnici toga kraja strašno se oprli tome, uvjereni da on tu nešto tajnovita snuje. Pronio se naime glas da on time namjerava da privuče k sebi što više čeljadi, a onda da kani potajno da smakne sve one koji budu imati crvenu kosu i da njihovu krv pošalje nekom jezuitu u Beč koji će iz nje da pravi zlato. Taj jezuit je u istinu prije izgona svoga reda živio u tom mjestu i bavio se eksperimentiranjem žive. Glas se pronio cijelim krajem i zahvatio toliko maha, da je liječnik morao da otale bježi, štoviše, morao je za dvije godine da promijeni i svoje ime ako je htio da nastavi svoja putovanja.

Danas, doduše, tom negdašnjem sujevjerju nema više traga, ali još ipak uz lijepe i simbolične običaje mnoge zablude duboko su još ukorjenjene u našem narodu, na štetu njegova načina života, a osobito njegova zdravlja.

Narodna umjetnost kao vrelo privrede

Svi ovi letimični dojmovi naše folklore to su medalja sa one ljepše strane, vizije davnih predratnih vremena, koje sve jače blijede, gube se, a poslijeratna oskudica i nestašica koja svojim zamahom hara daleko većim zemljama nego li je naša, nije mimoišla ni ove naše najzabitnije krajeve, uništavajući mnoge vrijednote narodnog umijeća koje bi uskrisujuć ga ponovo na njegovu prvobitnu visinu, moglo da bude snažno vrelo prihoda osobito u pasivnim krajevima.

U našim ženama zagorskog kraja leži uspavana i inertna velika energija vanredne sposobnosti njihovog ručnog rada, a što je najžalosnije, u toj se inertnosti danomice gubi i onaj kontinuitet tradicije njihovog kraja.

Nastojanjem da se to uščuva i da se od toga učini vrelo prihoda, stotinu i stotinu žena bi se uposlilo i to zaradom koja ih ne bi otrgnula ni od njihova doma ni od njihove djece.

To je najuspješniji način da se i u nas uspostavi kućna industrija i riješi jedna grana privrede, važna prvo stoga što bi priliv stranog novca dolazio gotovo neposredno u ruke samih radnica, drugo što istom nakon ekonomskog poboljšanja njihovih životnih prilika može da se pomišlja i na podizanje njihovog kulturnog nivoa. Inače kod nas nastojanja svih onih lijepih i korisnih ustanova socijalne medicine i zauzetnost dobromislećih žena oko prosvjetljivanja žene na selu ostaju potpuno neostvarivi, jer — kruh naš svagdanji bio je i bit će uvijek prvi životni uslov svih naprednih ideja.

VINKA BULIĆ

Unapređenje narodnog tkanja i veza kao kućne industrije

Tri su bitna momenta, koja treba da imamo u vidu oko podizanja ovog za nas vrlo važnog vrela privrede.

P r v o: Nastojanje da se uščuva tradicijonalnost narodnog ručnog rada svakog onog kraja u kome je radniost još u punom mahu, a gdje je malaksala ili se gubi ili se izvještačila da je se povrati u prijašnje stanje. To se može uspostaviti jedino ponovnom obukom i to podučavanjem samih seljanka na temelju starinskih motiva pojedinog kraja. Doduše kod nas se to od dosta vremena i započelo što privatnom inicijativom kao u Kistanju, Kninu, Šibeniku, Dubrovniku, što uvadjanjem narodnog tkanja i veza u Obrtničkoj školi u Splitu još prije rata, a u Zanatskim školama po raznim našim varošima poslije rata. Najviše je do danas došla do izražaja Obrtnička škola u Splitu, koja je velikim zamahom utrla put primjeni narodnih motiva na moderne objekte. Napose na domaćim i stranim izložbama istakla je neprocijenjivu njihovu vrijednost, a ekonomski pomogla je lijepom broju radnica gradjanskog sloja. Ali, kolikogod to bilo od velike koristi, nikako još nije pravi temelj razvitku kućne industrije kod šireg sloja pučanstva, naime kod samih seljakinja koje su tvorci tog ručnog rada. Jer gradska radnica ne može nikad da intuira onaj živopisni govor seljačkog veza i tkanja, buduć ne živi u onoj okolini prirode, koja djeluje na stvaralačku snagu seljanke. Ali zato nije rečeno da i gradska radnica, podučena i upućena ne može da bude od koristi za taj rad. Poznavajući ona tipične motive narodnog veza i tkiva, može ukusno da ih primjenjuje na moderne predmete, rad koji je takodjer od velike važnosti za potražbu i prodju, jer i najljepši motiv nezgodno upotrebljen ili nikako upotrebljen, diamant je zaturen u prašini.

Nu glavno težište akcije za oživotvorenje kućne industrije ostaje uvadjanje sistematske poduke same seljanke, a to će se postići najuspješnije širenjem ambulantnih tečajeva, otvaranjem radionica i uvadjanjem narodnog ručnog rada po seoskim školama.

Drugi je važan momenat mogućnost tehničke izvedbe te zamašne ideje. Dobava materijala, alata, troškovi poduke i sve ostale potrep-

štine, na koje nikako ne možeš da računaš da bi sve to same radnice bile u stanju sebi da priskrbe. I stoga jedna ovakova akcija kod nas se nikako ne može da zamisli u privatnoj inicijativi niti bi se mogla da uspješno provede, a u koliko je privatnom inicijativom do sada ipak nešto uspjelo, to su iznimni slučajevi koji su bili više na korist privatnika nego li na opće dobro.

Samo državnom odnosno banovinskom pripomoću i susretljivošću samih općina može da se osnuje na širokoj bazi početak jednog tako zamašitog rada, koji treba da bude vodjen dalekovidnim pogledom, dubokim poznavanjem stvari i budnim nadzorom kod postavljanja prvih čvrstih temelja.

Treći i najvažniji momenat jest pretvaranje tog ovako uzgojenog i upućenog rada u vrelo prihoda i zarade. Razvoj ovog kućnog obrta i njegova iskorišćivanja zavisi u prvom redu o mogućnosti prodaje, a ova naravno o potražbi koju mora da se pospješi propagandom na stranim i domaćim tržištima.

Kod nas gdje je živ promet stranaca i gdje imademo mogućnosti da u gradovima i većim varošima izlažemo naše narodne radove za koje se strani svijet toliko otimlje, nema dvojbe da koliko god se akcija proširila, još uvijek ne bi udovoljila potražbi i naručbama.

Imajući sve ovo u vidu, inspektor trgovine i industrije inžinir Tončić, svojim velikim iskustvom u poznavanju svih mogućnosti razvijanja kućnog obrta dao je pobude da se i kod nas, kroz cijelu našu banovinu provede jedna takova opsežna akcija. U tu svrhu sastavio se privremeni odbor gospodja (a koji će po statutima imati 12 lica i to iz svih onih krajeva banovine gdje će se rad najviše razviti) i osnovao društvo pod imenom: Banovinska poslovna centrala za unapredjenje kućne industrije.

G. inž. Tončić savjetom svoga obilnog iskustva i novčanim doprinosom iz za to opredjeljenog banovinskog bodgeta nastoji da se što brže i što uspješnije proširi taj rad. Društvo je u tu svrhu kroz samu jednu godinu svoga opstanka naredilo više od 120 komada što većih, što manjih krosana i to: vertikalnih brzokrosana, horizontalnih stana ili tara, malih ručnih za tečajeve, nekoliko specijalnih, i lijep broj krosnica njemačkog sistema po kojima se u Austriji i Njemačkoj uvelo tkanje većim djelom po školama kao redoviti ručni rad.

Treba naglasiti da u primorskim krajevima se neće uvadjati ono vezivo i tkanje koje je tipično u pojedinim zagorskim selima već običnije tkanje i vez, jer tu je cilj više ekonomsko potpomaganje radnica, a ne i kontinuitet tradicije kao što je to u unutrašnjosti. Dakako da i primorski krajevi imaju svojih tipičnih narodnih radova kao hvarske alojeve čipke i slično, i da se to uzima u obzir.

Zamisao gosp. inž. Tončića bila bi da se osnuju u našim zagorskim centrumima kao u Drnišu, Vrlici i inače gdje nema zanatske škole, Ženske Udruge te da same naše žene preuzmu taj rad u svoje ruke, zaposlujuć najsiromašnije slojeve pučanstva. Poslovna centrala skrbila bi se za nabavu materijala, alata, stručnu učiteljicu i brinula bi se za rasprodaju, izradjenih predmeta. Na žalost, i ako se je u dotičnim mjestima potaklo to pitanje, nije još naišlo na dovoljno shvaćanje za ovu tako važnu instituciju.

Poslovna Centrala u Splitu imade uposlenih nekoliko radnica koje samo izradjuju prama starinskim motivima uzorke za razašiljanje po raznim radionicama. U Livnu gdje je osnovana i zanatska škola tamošnje radnice šalju svoje prefine izradbe i te su upravo savršeno izradjene.

Banovinska Poslovna Centrala i ako raznim tečajevima i okupljenjem svih radiona pod svoj nadzor hoće u neku ruku da centralizira svoj rad, to joj ipak nije ovo glavna svrha. Cilj njenog današnjeg okupljanja i centraliziranja ide u prvom redu za tim, da se ono bogatstvo narodnog veza i tkanja, koje je u pojedinim mjestima posvema iščezlo, njenim posredstvom ponovno pridigne na onu visinu na kojoj je u prijašnje doba bilo. Žalosno je gledati po nekim našim dućanima kako od izvornog umjetničkog rada nije ostala ni sjena, te se pod imenom narodnog motiva prodaje strancima narodna karikatura. Drugi je cilj Centrale da provadjanjem te ideje savršeno uzgoji i osposobi zainteresane osobe koje bi kasnije ili same ili kao razna Udruženja bile u stanju da se ocijepe i na svoju ruku nastave unapredjenjem i promicanjem kućne idustrije. Tako razgranjenom kućnom industrijom mogli bi i mi onda na Pazaru kao ono na Jelačićevom Trgu u Zagrebu imati živu sliku našeg naroda i sela usred grada.

Dalek je još put do ovakovog samostalnog ostvarenja, ali početak je tu. Svakidašnje nagomilavanje raznog materijala u Poslovnoj

Centrali, koji se ne dospijeva da razašilje u okolicu najbolji je dokaz kako se danomice kroči naprijed, kako se utažuje žedja za zaradom, koja je mnogo dostojnije nego li ikakva pripomoćna i karitativna akcija.

Želiti je samo da osobe koje su u Poslovnoj Centrali započele taj rad dožive čas kad više ne bude potreba ni Centrale ni njih, jer onda bi zaista njihova funkcija bila brzo i uspješno izvedena.

Ing. Kamilo Tončić

Kad je riječ o čuvanju naše narodne umjetnosti u Dalmaciji i o njenom današnjem primjenjivanju u dnevnoj upotrebi, ne može a da se ne spomene jedno ime, koje je sa tom akcijom već decenijama usko spojeno.

Ime g. inž. Kamila Tončića, bivšeg direktora Srednje Tehničke i Obrtničke škole u Splitu, a sada inspektora za obrtničku nastavu u Primorskoj banovini, nesumnjivo je najznačajnije u radu oko spasavanja one velike narodne umjetnosti, koja se je vjekovima izgradjivala u svim našim krajevima, Primorja i Zagorja, a koju moderno doba sa novim sredstvima i uslovima života neminovno uništava, a djelomično je već i uništila.

Inž. Tončić počeo je već pred nekih trideset godina da se najprije u teoriji, a zatim u praksi bavi proučavanjem naše narodne umjetnosti, pa je danas bez dvojbe jedan od prvih stručnjaka na tome polju u našoj državi, a i daleko izvan nje. U tom svom radu pokazao

je jednu nesalomljivu energiju i postojanost koja se u našim krajevima rijetko može da susretne.

Tih ali odlučan, inž. Tončić je jedan od onih koji svoje misli bezuslovno uspjevaju da provedu u djelo, pa je stoga i mogao da zabilježi kroz posljednje decenije tolike uspjehe vrlo značajne za kulturni razvitak našeg obrtničkog pomlatka, a napose za održanje i očuvanje naše narodne umjetnosti.

Obrtnička škola u Splitu bila je začetak svih akcija, koje su se kod nas povele u cilju očuvanja narodne umjetnosti, a sve pod votstvom g. inž. Tončića, prvoklasnog organizatora dobrih i korisnih akcija. U njoj se stvorio jedan široko razgranjeni rad pun uspjeha i najboljih rezultata.

Duh koji je pod votstvom g. inž. Tončića dobila naša Obrtnička škola odgaja naše mlade obrtnike u jednom pravcu, koji ima mnogo dodira sa umjetnošću, što im obilno pomaže u njihovom budućem radu.

Medjutim kao najveće djelo g. inž. Tončića možemo da označimo današnji Narodni muzej u bivšoj općinskoj palači na Narodnom Trgu u Splitu. G. inž. Tončić vlastitom inicijativom i u početku bez ičije pomoći počeo je sabiranjem narodnih umjetnina od prvoga komada a danas je to jedan čitavi veliki muzej, koji pretstavlja jednu od najljepših ustanova u našem gradu.

Za dugo godina g. inž. Tončić sabirao je narodne umotvorine u prostorijama Obrtničke škole, a ta je škola u prvo doba bila rastrkana u nekoliko privatnih kuća, tako da se je htjela jedna doista rijetka energija da se u onakovoj situaciji pomišlja još i na ostvarenje muzeja. Muzej je ipak ostvaren i to u dimenzijama sa kojima možemo da se ponosimo i to ne samo s obzirom na broj nego i na kvalitet bezbrojnih najboljih originala.

Muzej je danas vlasništvo splitske općine, koja mu je stavila na raspolaganje svoju najljepšu zgradu i pretstavlja za nju i za gradjane Splita jedan velik moralni i materijalni kapital.

Br.

Jedna od najstarijih tkalja u Dalmaciji.

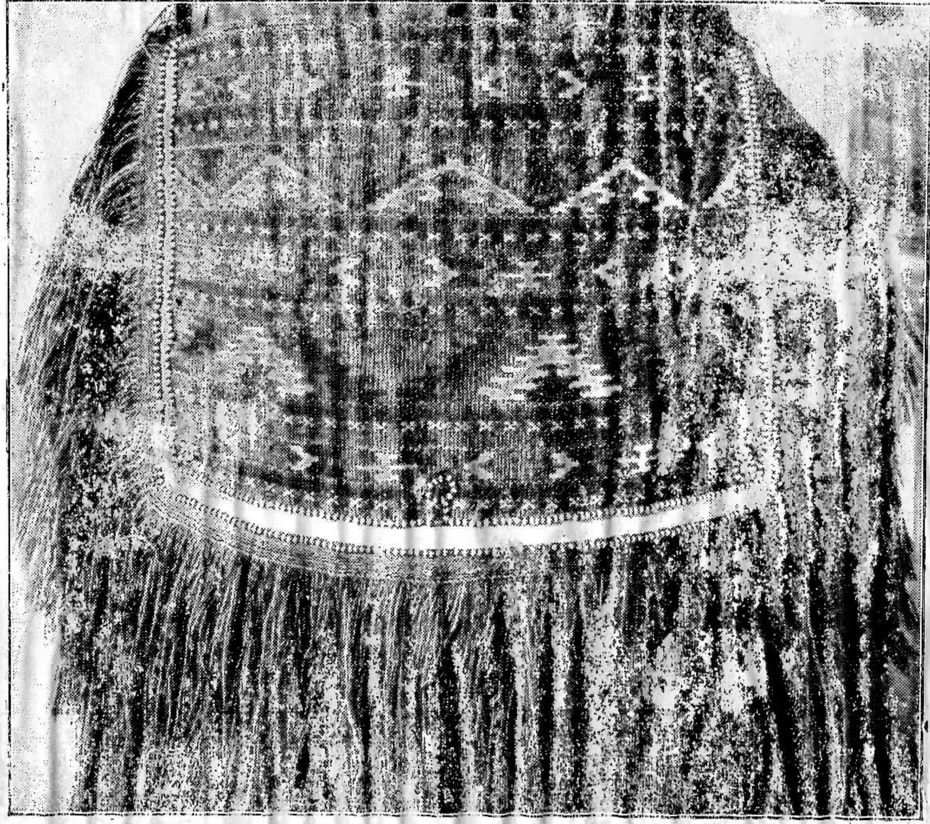

Zagorska narodna nošnja sa vezenom košuljom, sadakom i vunom tkanom pregačom.

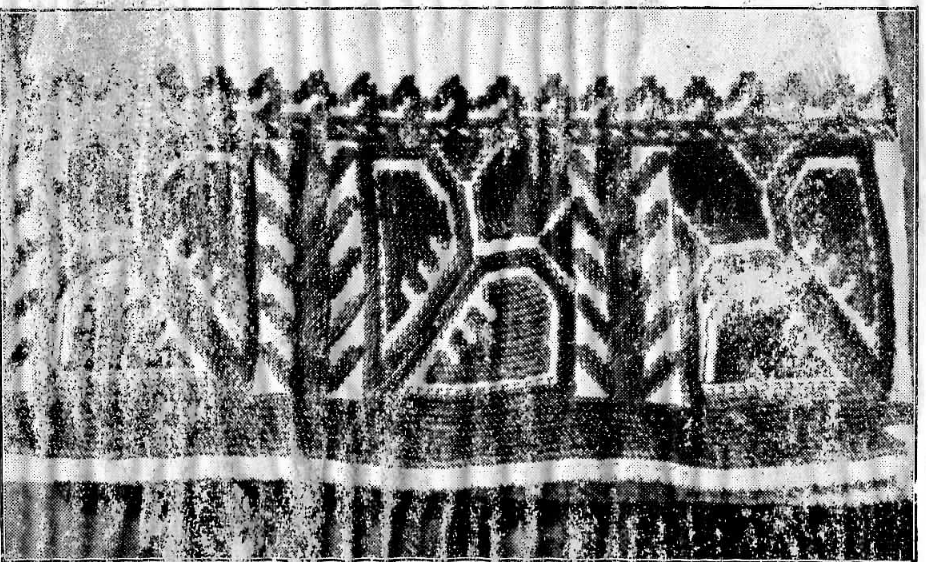
ci-
aj-

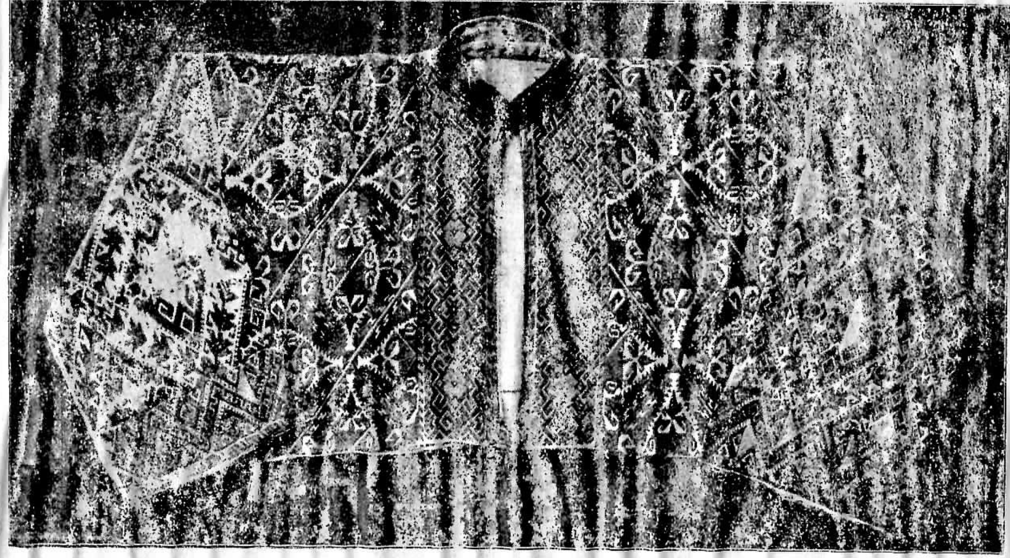
Djevojka pri krosnama, na njoj je sadak sa zvrkovima i mozaičnim vezom. Kapa je urešena cvancikama.

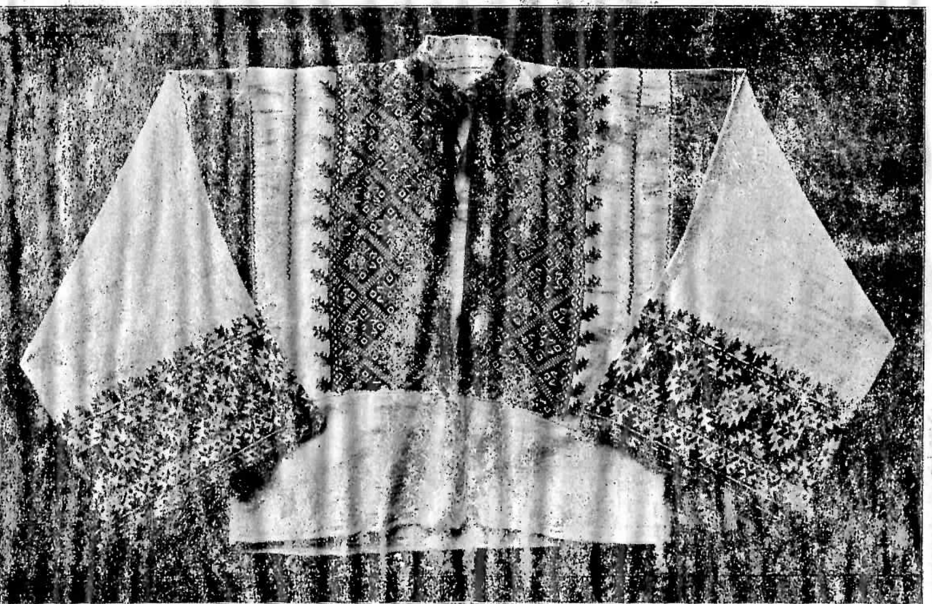
Pregača mlade udovice.

Rukav košulje, sa stiliziranim vezom: vučje stope i [illegible]dže

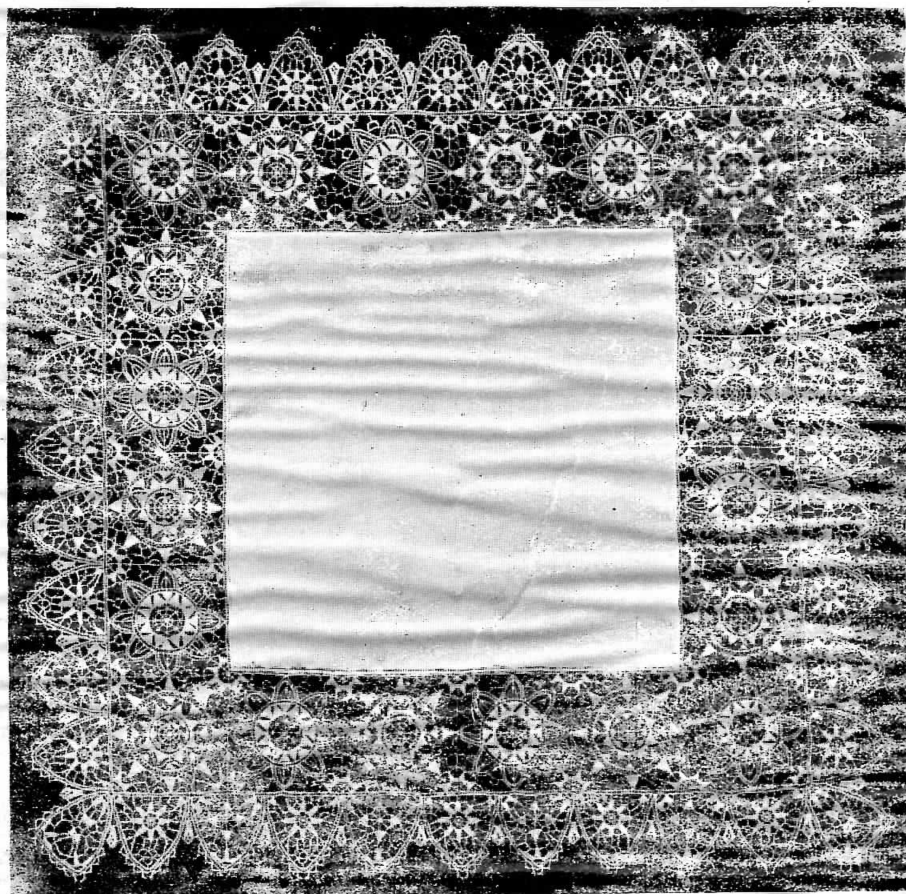
Vezena košulja.

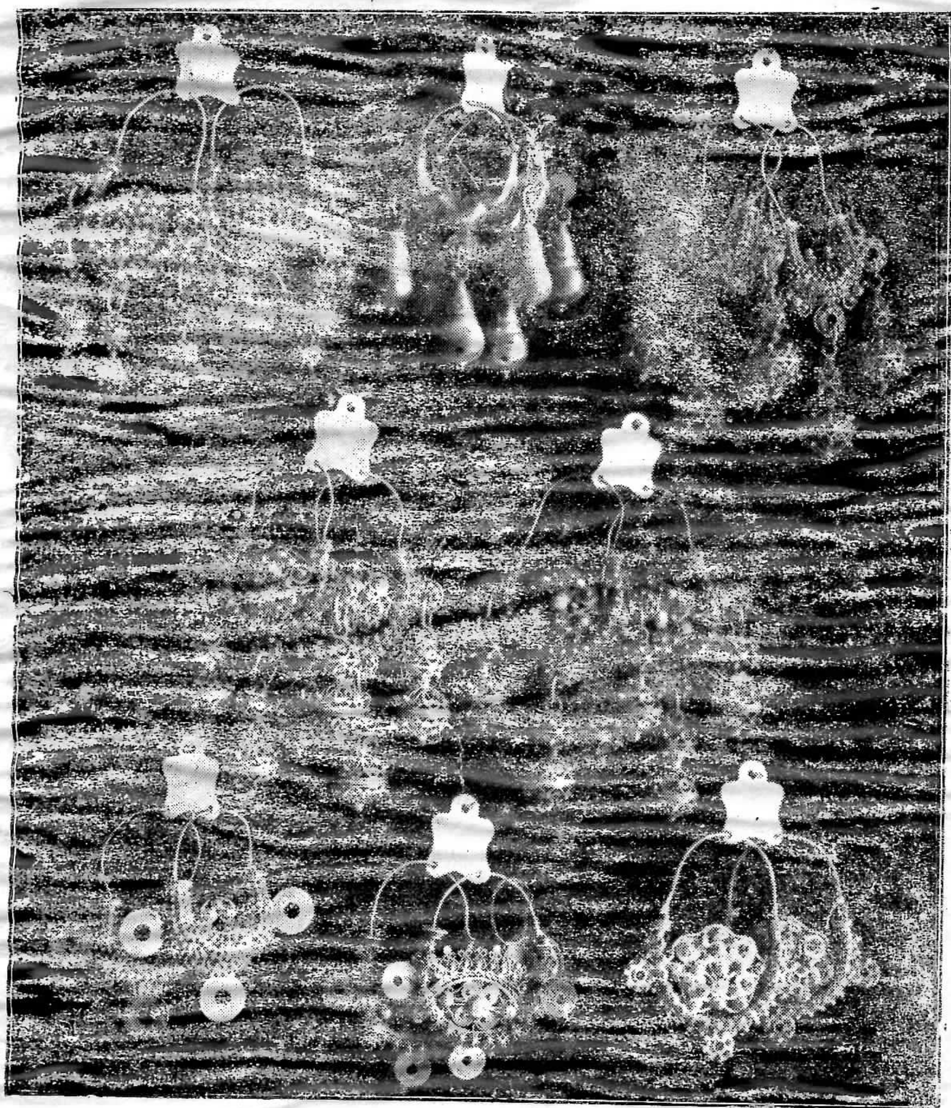
Vezena košulja.

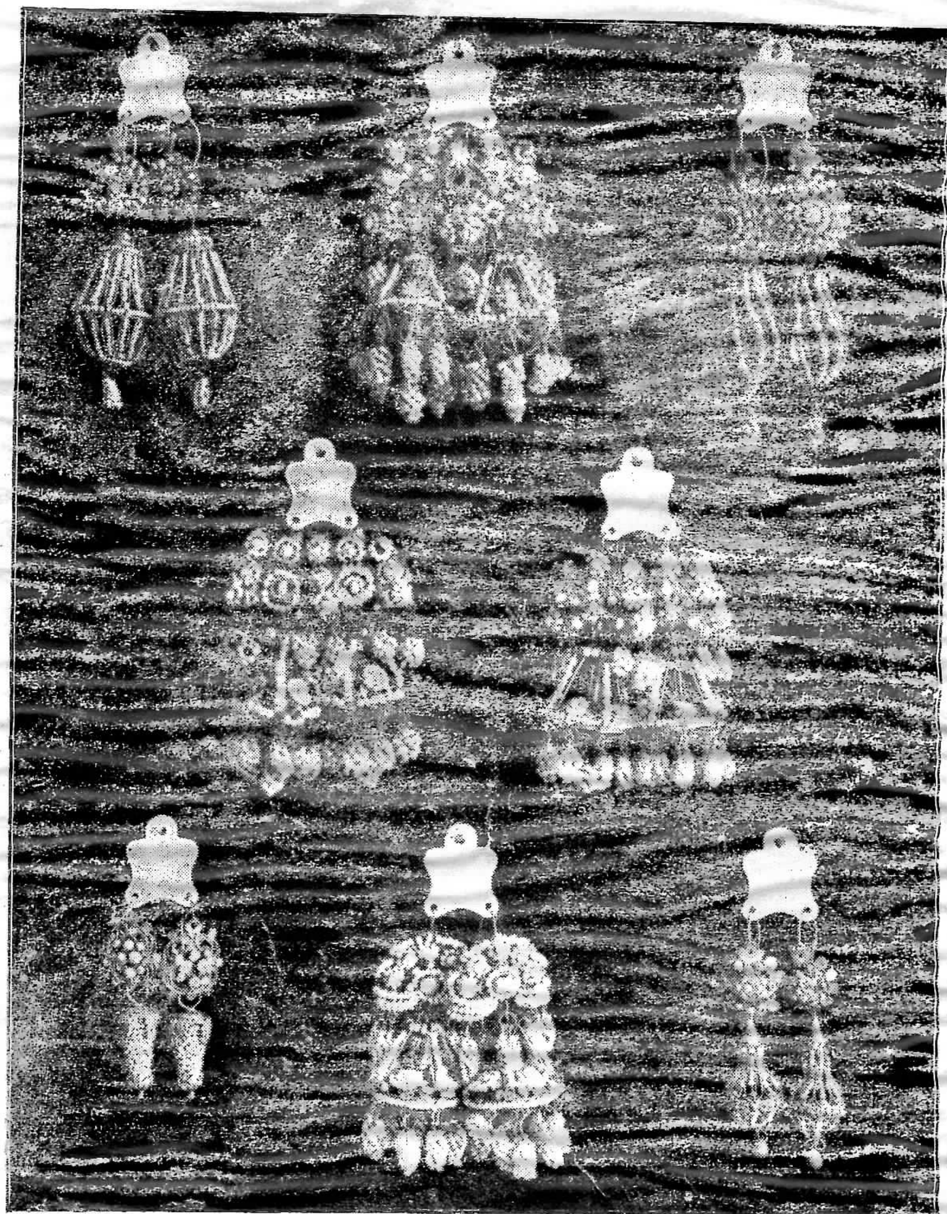
Primorska nošnja iz Kaštela. Marame od blonde. Biserno trepećalo i naušnice, filigranski izrađena puceta.

Čipka sa otoka Paga.

Zagorske narodne naušnice.

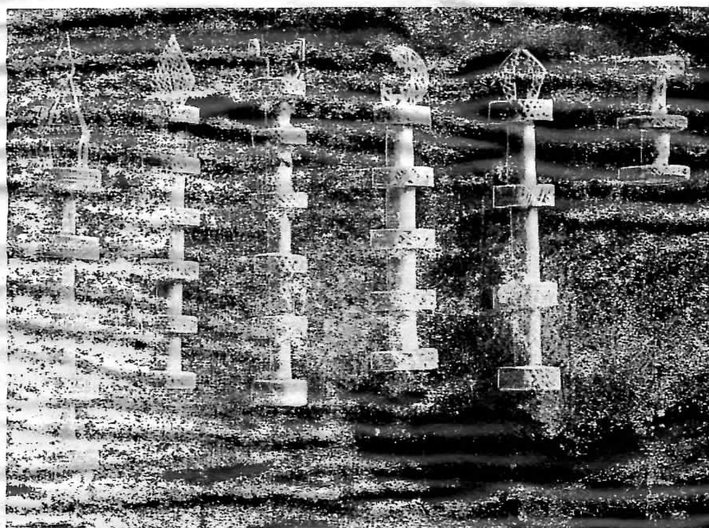
Primorske narodne naušnice sa umetcima bisera.

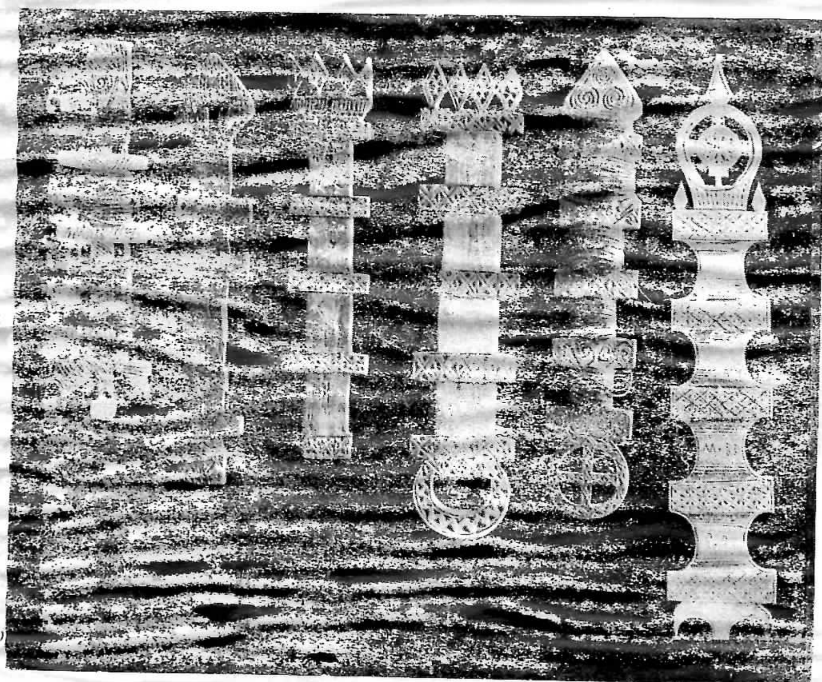

Ogrlica od mjedenih pločica.

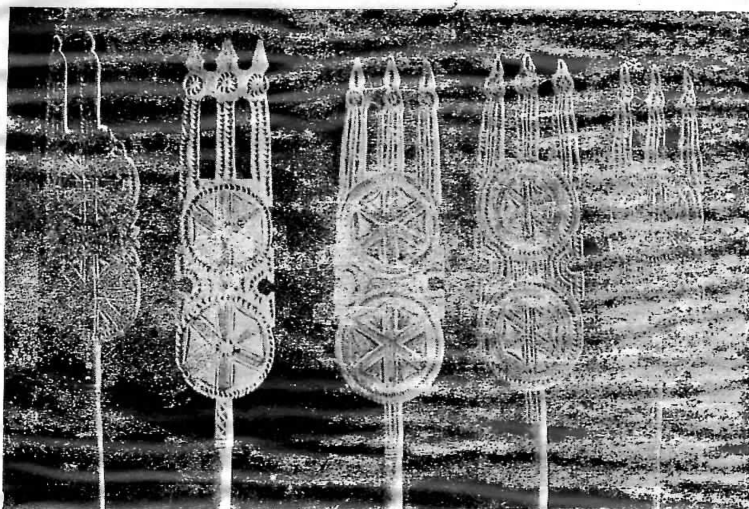

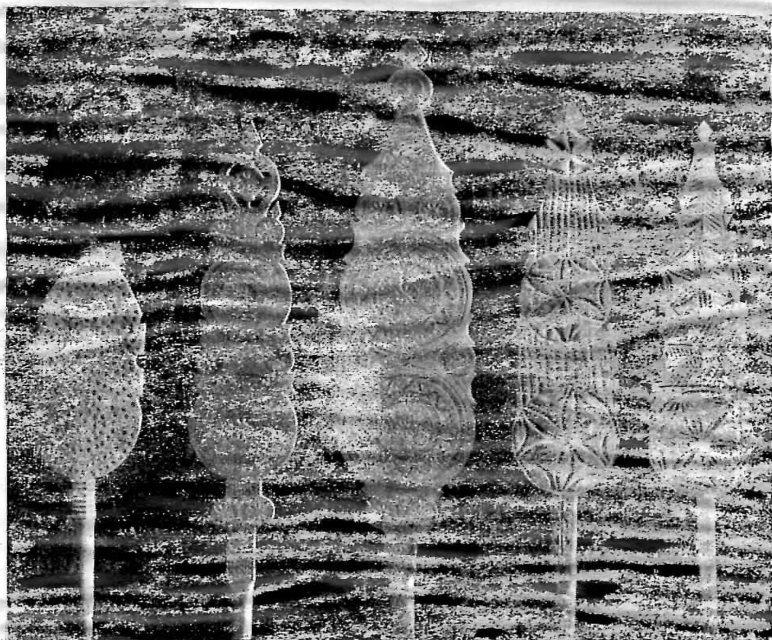
Preslica.

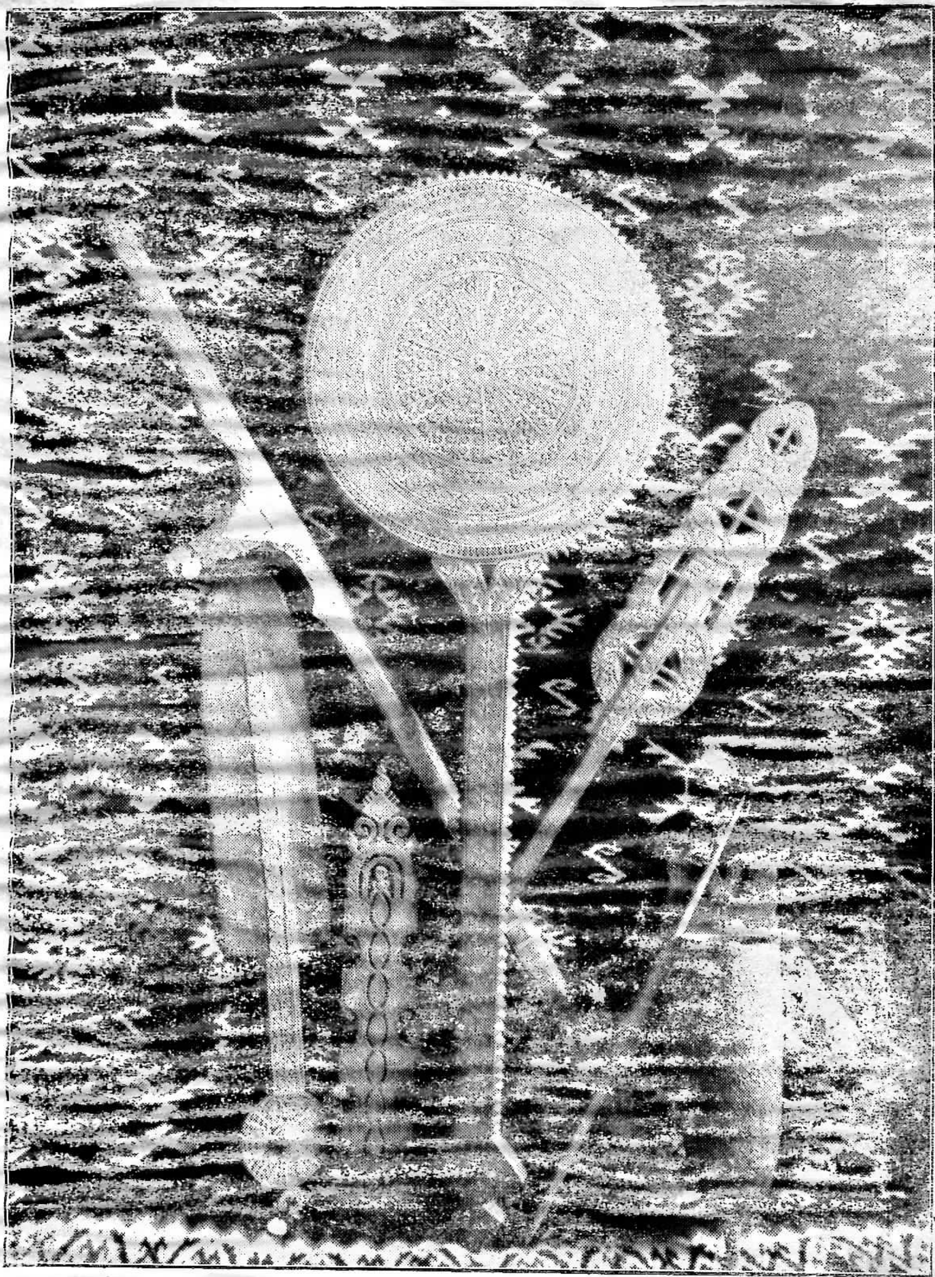

Motovila.

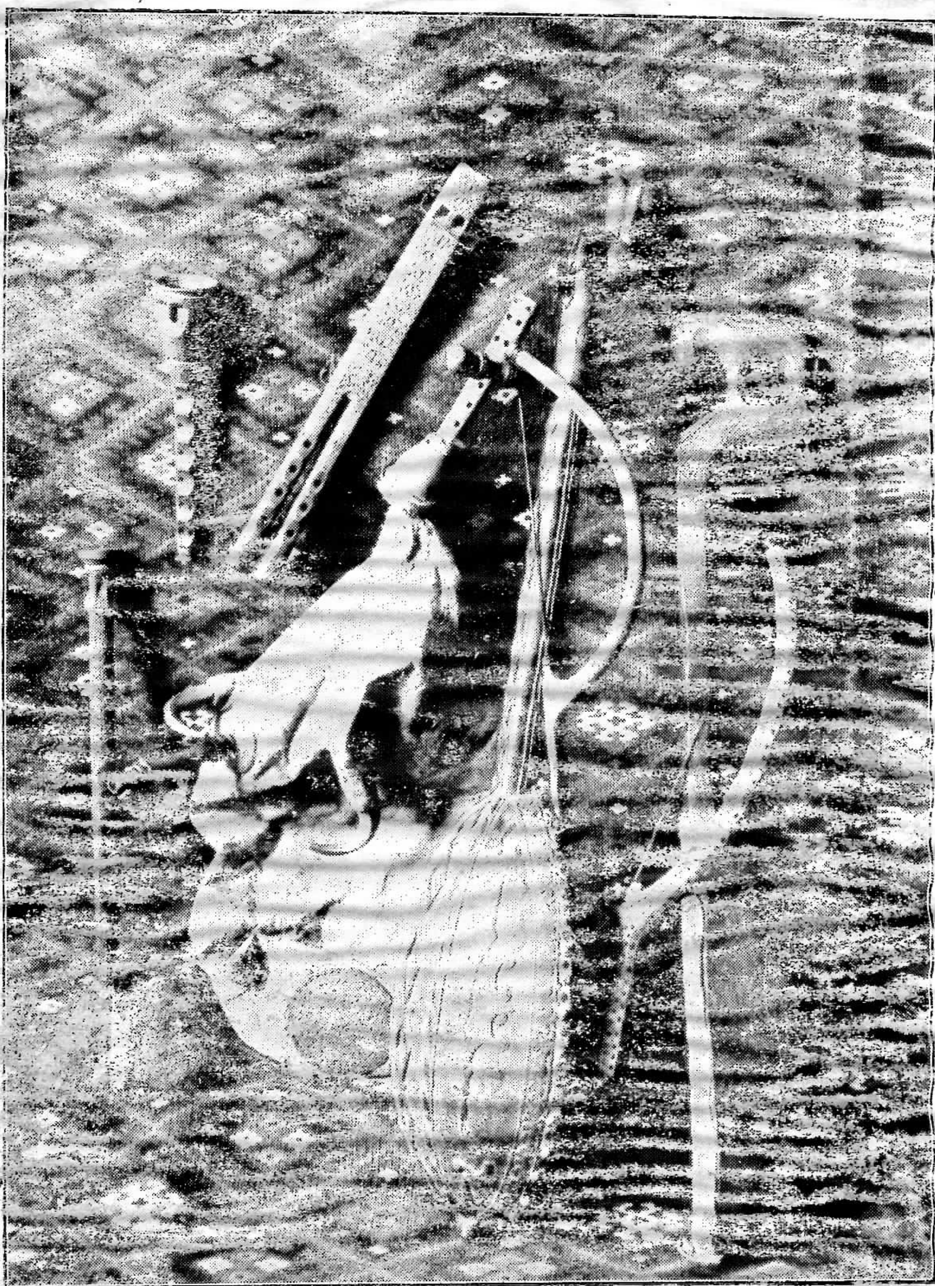

Preslice.

Narodni: alati prakljača, motovilo, držalo kose, lopar, preslica, vreteno, vodir.

Narodna glazbala svirale, diple i gusle.

Djevojčice gataju o svojoj udaji bacajuć niz stepenice opančiče. Svaka stepenica znači jednu godinu do vjenčanja.

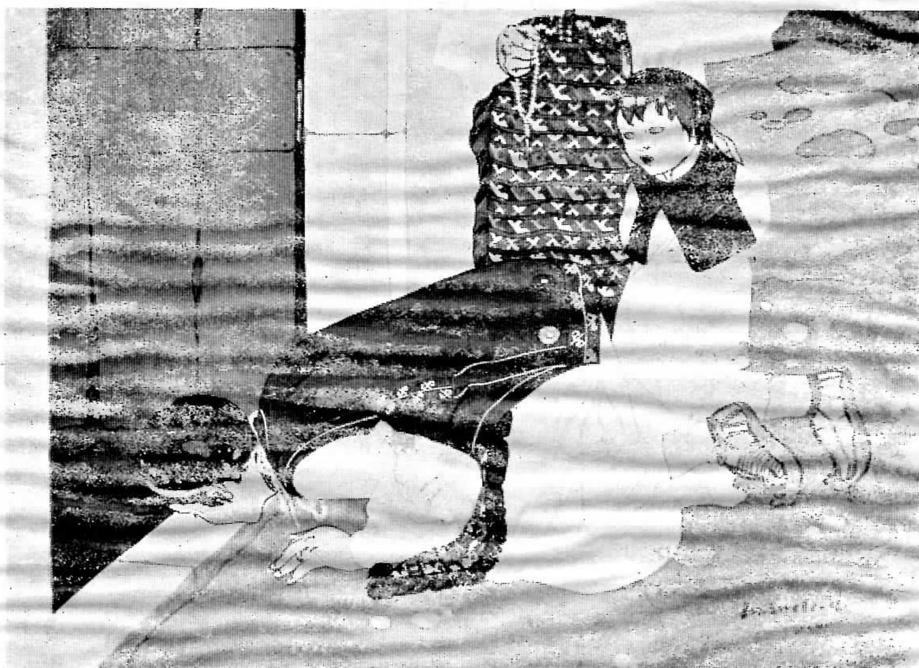
Djevojke tresu stolnjak o ponoći Nove Godine i prisluškuju. Prvo muško ime ~~što čuju to je ime budućeg zaručnika.~~

Što je začuju, je ime onoga, s kojim će u životu dijeliti i dobro i zlo.

(Iz knjige „Naša narodna umjetnost")

Mladić po ruci izabire zaručnicu.

Nevjesta ljubi prag muževlje kuće. Pred vratima muško dijete u znak muškog poroda.

Nevjestina sestra sjedi na škrinji. Škrinja se ne nosi dok kumovi i svatovi ne napune zdjelu novcem u znak otkupa.

Lomljenje kolača nad glavom nevjeste. Brat muža i brat nevjeste lome nad njenom glavom kolač u znak da će njihove dvije obitelji uvijek dijeliti kruh a ispod nogu joj sadak sa dva unakrst položena noža u znak da će ona budno čuvati da im se u obitelji noževi nikad ne unakrste.

Prije vjenčanja, nevjesta baca kroz prozor gjerdan budućem mužu u znak da on postaje gospodar njene imovine.

Djevojke na jednu samu vlas pričvrstile su vjenčani prsten i drže ga prama čaši. Koliko put prsten o čašu kucne toliko godina do vjenčanja.

Baba sakriva negdje u odijelu nevjesti zamotak u kome je komadić hljeba i novčić, u znak da joj nikad u novoj kući ne uzmanjka ni hljeba ni novca.

U ponoći djevojka gleda u ogledalo. Opazi li lice zaručnika dobar je to znak.

Kum dariva nevjesti jabuku u koju je utisnuo zlatnik. Ona obilazi okolo stola sve dotle, dokle gosti nisu utisnuli toliko novca za koliko joj je otac označio kao otkupninu.

Ovo

U ponoći izmedju stare i nove godine prisutni se naglo okrenu, i tko odmah ne ugleda vlastitu sjenu na zidu, iduće će godine umrijeti.

(Iz knjige „Naša narodna umjetnost".)

Mlade tkalje u narodnim nošnjama.

Sinjska narodna nošnja.

„Kolo”

Pinx: ZOE BORELLI-ALAČEVIĆ